

В'ячеслав Циба

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК СЕЛАРСА

Текст Вілфрида Селарса, запропонований українському читачеві, є однією з важливих спроб по-новому оцінити претензії кантіанства на розкриття універсальних передумов пізнання. Щоб зрозуміти особливості такої інтерпретації Кантового ідеалізму, нам слід ретельніше ознайомитися зі смисловими комбінаціями й конотаціями, якими рясніє Селарсове дослідження, з'ясувати стосунок залученої ним термінології до питань, які становлять осердя так званого «аналітичного кантіанства».

Селарсів лексикон філософських понять було сформовано під потужним перехресним впливом різноманітних шкіл і течій. Йдеться про доволі раннє знайомство американського мислителя з трансцендентальним критицизмом, Гусерлевою феноменологією, філософією прагматизму, Раселовим логічним атомізмом, натуралізмом Квайна й навіть (взагалі несподіванка!) з філософськими роздумами Маркса й Леніна, які «стали його першими серйозними філософськими текстами» [Sellars, 1973: р. 7]. Отож власна концептуальна позиція Селарса, що зазнала складної й неоднозначної еволюції, може видатися до певної міри еклектичною. Утім, лише на перший погляд. Пристрасний інтерес до епістемології й тяжіння до виваженого поєднання різних філософських парадигм, глибока обізнаність із «континентальною» традицією, дає нам підстави казати про сувору внутрішню логіку формування словника його концептів.

У своєму аналізі Селарсової термінології ми керувалися кількома міркуваннями. По-перше, було виокремлено лише найголовніші терміни, невід'ємні від філософського підходу американського філософа й такі, що вживаються й у інших його творах. Хоча загалом перелік цих термінів не надто великий, він максимально повно репрезентує складність епістемологічної тематики, розроблюваної Селарсом. З другого боку, відбір термінів було зроблено з огляду на їхню значливість у його власній теоретичній адаптації Кантових ідей. Крім того, ми не даємо вичерпного пояснення цьому комплексові понять, а лише окреслюємо ті зв'язки, що проступають між поняттями в полеміці Селарсової філософії з Кантовою, полеміці, що є гострою, але загалом конструктивною. Отож, друге обмеження, якого ми дотримуюмося відпочатково, полягає в порівнянні епістемологічної проблематики та її смислових одиниць з провідними темами трансцендентальної теорії.

(1) Perpresentation / representing / represented : репрезентація / репрезентування / репрезентоване

У випадку Селарса класичне поняття *representation* ми передаємо українською буквально. Термін покликаний показати, що існування ментальних актів не передбачає ізолюваності суб'єкта пізнання від предметного середовища його когнітивних актів, з яким він контактує через чуттєві враження, **що постають у змісті сприйняття**. Аби засвідчити специфіку нетрансцендентального бачення процедури емпіричного пізнання, і разом не порушити меж традиції, в якій працює Селарс, ми мусимо – у тексті, присвяченому Кантовій концепції досвіду – позбутися спокуси вживати сповнене менталістських конотацій поняття «уявлення», що є еквівалентом німецького *Vorstellung*. Утім, цього обмеження не завжди можливо й доцільно дотримуватися. Так, приміром, коли на початку своєї статті Селарс ставить питання про те, чи справді Кант розумів природу як систему репрезентувань, навіть ледь обізнаний читач цього тексту збагне, що постановка питання є методологічно загостреною, Кантові ж узагалі не йдеться про репрезентативне пізнання реальності. Воднораз, вибір на користь відповідника «репрезентація/репрезентування» зумовлений тим, що Селарсів пріоритет наукового реалізму не може бути коректно переданий без врахування репрезентативної моделі людського розуму.

Чи справді Кант вважав природу системою репрезентативних або, сказати б, відображувальних актів? Позитивна відповідь на це питання означає приписування німецькому мислителю упередженої наївної віри в метафору дзеркала, яку майстерно зруйнував Річард Рорті, а найперше питомо сам Кант. Отож, кажучи про відображення, Селарс вже починає з хибного припущення. Однак ми можемо припустити, що в найпоширенішій версії англомовного перекладу Критики за редакцією Нормана Кемпа Сміта (1918) саме цей термін постає звуженим семантичним аналогом *Vorstellung*. Зрештою, не варто забувати: якби зміст цього терміна не був двозначним, філософія Канта, мабуть, остаточно маргіалізувалася би, перетворившись на різновид баркліанства, що неодноразово підтверджували тлумачення англомовних логічних позитивістів. Між тим, репрезентація для Селарса є припустимим компромісом, відштовхуючись від якого він набуває законного права твердити про перспективу епістемологічного розширення кантіанської методології.

Репрезентація генерує використання парних понять – репрезентування й репрезентоване, які в альтернативний спосіб можна українізувати як «уявлення» й «уявлене». Щоправда, українська мова при цьому не спроможна схопити предметно-денотативний характер кожного з них і не дає змоги читачеві, не знайомому з оригіналом, побачити за «уявленням» інтенційну спрямованість свідомості на світ, а за «уявленим» – його речову розмаїтість.

Репрезентування є, на відміну від «уявлення», що конотує з фантазуванням – ментальним актом, зміст якого не спотворює матеріальний об'єкт, особу або стан справ, на які вказує. Інакше кажучи, суб'єкт А, що в акті репрезентування відтворює існування об'єкта В як реальної сутності, перетворює об'єкт В з матеріального на ідеальний, з яким надалі провадитиме ментальні операції, й при цьому байдуже – перебуває цей об'єкт у полі зору сприймача (так я пропоную перекладати Селарсів новотвір *a perceiver*) чи ні. У цьому разі об'єкт В у структурі акту репрезентації буде «репрезентованим». Головний принцип Селарсової концепції пізнання полягає в тому, що кожен предикований суб'єкт судження має бути попередньо репрезентованим в актах свідомості. Отже, у Селарсовій семантичній комбінації, що містить

три поняття, репрезентація є ментальним підсумком акту репрезентування (*representing*).

Та ми виявили лише один аспект справи. Репрезентацію, на відміну від «уявлення», може бути виражено у висловлюваннях ствердного типу, які можна віднести до пари «істинне» / «хибне». Таким чином, уживаючи щодо Кантової теорії мережу власних понять, Селарс не має на увазі спотворити критичну доктрину. Його мета закорінена в завданні окреслити перебіг ментальних змістів у термінах пропозиційних змістів. Ментальні акти з такими змістами, що мають демонстративну основу й можуть бути денотовані, Селарс називає концептуальними (на відміну від неконцептуальних). Як наслідок, репрезентація показує нам активність її когнітивного суб'єкта, репрезентування виявляє те, за допомогою класу яких актів він пізнає, натомість корелятом здійснення акту, а відтак і об'єктивною підставою істинності його змісту є інтенційоване суще, річ. Утім, загострена не тільки Селарсом тема взаємної віднесеності інтенційності свідомості й інтенціональності висловлювань є надто складною для її побіжного опису в межах даного коментаря.

(2) Conceptual / non-conceptual : концептуальне / неконцептуальне

Розрізнення цих двох класів репрезентувань запроваджене Селарсом зважаючи на його намір пояснити способи утворення предикативного судження. Виходячи з цього варто наголосити, що Селарсове тлумачення Канта є варіантом доведення тези, що теорія досвіду насправді є теорією судження, і тому з'ясування логічних підстав судження веде нас до яснішого розуміння необхідних засад конституювання досвіду. Головна відмінність між концептуальними й неконцептуальними змістами, які, з погляду Селарса, тотожні «станам свідомості», полягає в тому, що неконцептуальні уявлення чи стани не можуть бути виражені вербально, відтак не мають пропозиційного змісту й характеристик предикативного судження. Неконцептуальними є відчуття, чуттєві враження (акустичні чи візуальні) тощо. Ці стани здатні орієнтувати розсуд у його концептуальній діяльності як мотив його «зацікавленості» матеріальним аспектом судження. У цьому сенсі зміст неконцептуального репрезентування ми можемо аналогізувати з даними, які надаються свідомості через зовнішні чуття, аби стати джерелом рефлексії. Процес конституювання предметного пізнання, щодо якого Селарс і вживає описане розрізнення, можна описати як постійну і взаємну дію з перетворення неконцептуального на поняттєво змістове, невизначеного на визначене в термінах зрозумілого. У рамках Кантової термінології концептуальне й неконцептуальне можуть бути зіставлені як споглядальне й поняттєве знання, з одного боку, і чуттєве, з іншого.

Щоби з'ясувати сутність неконцептуальних ментальних станів, слід підкреслити їхню референцію до рецептивності як такої. Чуттєвість, за Селарсом, взагалі не може бути пасивною, адже активністю її наділяють зовнішні впливи об'єктів, з одного боку, і самоафектації свідомості за допомогою чистих понять. Отож рецептивність є зворотним боком спонтанності, що доводить необов'язковість відчуттєвих елементів для здійснення суджень досвіду, хоча й обов'язковість для іншого класу суджень – перцептивних. Як бачимо, амбівалентність природи рецептивності відповідає діалектичній природі самих уявлень. Неконцептуальні уявлення особливі в тому, що вони не апперцепційовані, тобто не можуть бути визначені в термінах висновувального знання суб'єкта про себе [McDowell, 2009: p. 19]. Відповідно ці стани є лише об'єктами для висновування. Крім того, неконцептуальні стани можна порівняти зі

станами свідомості дитини. Діти мають чуттєві враження, хоча й не можуть виразити їх ані поняттєво, ані навіть вербально.

Щоб уявлення неконцептуального типу було класифіковане свідомістю, воно вже повинно бути її об'єктом, хоча ці уявлення або змісти стають такими лише в разі застосування щодо них понять, тобто вимагають опосередкування з боку концептуальних змістів в актах синтезів. Якщо розширити Селарсове бачення сприйняття, то воно виглядає так: емпіричне Я є пасивним щодо афектації його зовнішнім чуттям і водночас активне щодо власних рефлексивних впливів на свої уявлення. Іншими словами, розрізнення концептуального і неконцептуального можна описати як уточнення доктрини подвійної афектації, що є центральною в Селарсовому тлумаченні Кантової епістемології. Зауважмо, що концептуалізація як процесуальний аспект перетворення чуттєвого на поняттєве повинна передбачати класифікацію уявлень. Розглядаючи питання про те, чи містить класифікація засади обґрунтування уявлень як значущих, Селарс відповідає, що концептуалізацію не можна ототожнювати з простим логічним доведенням з огляду на два міркування: 1) бо в класифікаційних операціях свідомість керується вже наявними в неї епістемічними переконаннями як орієнтирами узгодження відчуттів із поняттями; 2) класифікація неможлива без залучення суб'єктом набутого ним лінгвістичного досвіду. Як наслідок, обґрунтування в такому разі варто вважати метатеоретичною діяльністю щодо уявлень «першого порядку», які в актах конституювання світу самосвідомість лише приймає до уваги.

(3) Conceptual response : концептуальна реакція

Селарс називає концептуальною реакцією ставлення суб'єктивності щодо впливів зовнішнього світу. Ця реакція є компонентом привабливої для Селарса доктрини подвійної афектації. Реакція за допомогою понять, якщо вужче переформулювати цей термін, означає усвідомлення того, що відбувається в нашому розумі без зарахування джерел зумовлення цього усвідомленого стану. Іншими словами, мовиться про саму спроможність суб'єкта пізнання опрацювати змісти власних уявлень незалежно від феноменальних чинників, які забезпечують уявленням супровідний чуттєвий компонент. Така спроможність засвідчує наявність у сприймача унітарної системи епістемічних навичок, що надають йому змогу структурувати власні переживання у вигляді суджень. Не забуваймо, що заперечення Селарсом неопозитивістського принципу верифікації прямо впливає з утвердження ним доцільності концептуальної реакції. Її формами є висловлювання, які семантично перетворюють поняттєві змісти на пропозиційні змісти речень. Так само як речення «що *p*» може бути тільки істинним або хибним, концептуальна реакція є коректною або помилковою.

Згідно з наріжним для Селарсової моделі постулатом, ми кажемо тільки про те, що усвідомлюємо й що можемо помислити. Тому предмети наших висловлювань є водночас предметами наших думок, і ця спорідненість є не просто семантичною, вона є передусім категорійною. З цього положення він висноує тезу про мовно-емпіричний критерій істинності тверджень, не тотожний критерієві спостережуваності. У § 42 своєї статті Селарс навіть заявляє, що форма реакції на предметну реальність закріплюється у відповідній формі висловлювань (візуальне враження червоного об'єкта супроводжується вимовлянням твердження «це є червоне»), причому їхні способи визначає взаємна узгодженість логічної форми та її логічних сил.

Загалом доцільність упровадження вказаного терміна ми можемо пояснити двома мотивами: по-перше, конституювання предметів із чуттєвого розмаїття не повинно суперечити вимозі зворотної залежності вжитку понять і перцептивних актів; по-друге, вжиток порожніх понять неможливий лише за тієї умови, що предмет, який мав би йому відповідати в дійсності, не наявний у полі перцептивного доступу суб'єкта. Тоді онтологічний статус відсутнього предмета зумовлює некоректність концептуальної реакції. Простіше кажучи, наші судження досвіду зумовлені не існуванням речей поза нами, а наявністю в нас скінченної системи понять, що вможливує номінацію й предикацію цих об'єктів у нашому лінгвістичному вжитку.

(4) Guidedness : скерованість

У § 17 статті йдеться про «скерованість світом» думок епістемічного суб'єкта, визначену його знаннями мови сприйняття. В наступному параграфі Селарс вказує на відмінність між структурами рецептивності й спонтанності, окреслюючи її так, що задля репрезентування об'єктів чуттєвий апарат суб'єкта мусить бути скерований об'єктами, тобто повинен враховувати тип і характер впливу об'єкта. Ця скерованість світом також черговий раз підтверджує припущення про те, що світ для Селарса є необхідним джерелом і гарантом епістемічної автономії суб'єкта. Чуттєві неконцептуальні репрезентування чи уявлення (наприклад, усі непротяжні ознаки об'єктів як-от колір, інтенсивність сприймання, запах, пекучість, холодність, липкість речі тощо) мають бути скеровані рецептивністю, а споглядальні концептуальні репрезентування скеровані спонтанністю за опосередкування продуктивної сили виображення. Згодом у «Науці й метафізиці» (1968) йдеться про два рівні скерованості, які можна умовно визначити як «низовий» і «згори». Важливо відмітити, що низовий рівень скерованості характеризує «спроможність вражень скеровувати людські уми (minds), наділені концептуальним каркасом, який він [Кант] приписує нам для формування концептуальних репрезентувань індивідуальних фізичних об'єктів і подій у просторі й часі» [Sellars, 1968: p. 30]. Це керування, характер якого заданий чуттєвістю, що спонукає розсуд структуризувати чуттєве розмаїття. Розсуд виявляє активність у впорядковувальній праці під «тиском» афектацій з боку речей. З другого боку, керування «згори» відбувається з ініціативи самого розсуду за допомогою його поняттєвих форм тоді, коли вже стратифікованому розмаїттю чуттєвого приписується предикативна визначеність.

Тут увиразнюється продуктивна роль виображення, без залучення якого годі намагатися співвіднести об'єкти зовнішнього чуття зі змістами суб'єктивних уявлень. Розсуд, формуючи споглядальні уявлення про одиничне, скеровує їх підпорядкування загальному кістякові, що за допомогою понять провадить предикацію. Таким чином, перший рівень зазначеної скерованості задано світом (у широкому сенсі), а другий – суб'єктом. Так, «у сприйнятті розсуд міг би бути скерований у своєму репрезентуванні темпоральних відношень темпоральними ознаками цих відчуттєвих репрезентувань, тоді як у своєму репрезентуванні просторових відношень він, як ми бачили, міг би бути скерований аналогами просторових характеристик» [Sellars, 1968: p. 231]. З метою унаочнення суті справи Селарс звертається до прикладу, в якому фігурує вигаданий персонаж: «Ренатус міг би заявити, приміром, що *за однакових решити умов* ми уявляємо, що за пострілом слідує свист, бо враження свисту настало би слідом за враженням пострілу» [Ibid.]. Скерованість розсуду в цій ситуації визначено не так часовою послідовністю вражень від події, як «аналогови-

ми відношеннями в *співнаявній* структурі відчуттєвих уявлень», причому аналогом Селарс називає образний, а отже смисловий дублікат каузальних стосунків між явищами. Тому уявний Ренатус складає собі враження про свист одночасно з враженням про постріл не в силу того, що одне є первинним, а інше похідним від нього, а позаяк образи першого (постріл) і другого (свист) існують у внутрішньому просторі аналогових стосунків темпорального ладу.

Проте, чи є ця скерованість світом свідченням залежності доктрини, яку доводить американський філософ, від спадку традиційного емпіризму? Селарс ясно дає зрозуміти, що це не так. Його емпіризм, кажучи словами Джона Макдавелла, претендує на «мінімальність», цебто це є такий емпіризм, про який виправдано казати: він доводить, що істиннісність наших переконань вмонтована в систему відповідності – невідповідності світові. Якщо певна теза є істинною, її зміст вірогідно скерований чимось автономним щодо неї. Отже, зіставлення думки й корелятивів її змісту проливає світло на ту обставину, що досвід як результат злагожденості між думкою, реченням і фактичністю сам має динамічну природу. З одного боку, він є арбітром коректного судження, з другого, структура досвіду не повинна суперечити структурі мислення.

(5) Logical (epistemic) powers: логічні (епістемічні) сили

Кожне твердження має певну логічну форму, з чого впливає наявність у нього певного типу логічної сили. Останнє позначає цілий ряд можливих логічних відношень між компонентами у висновуваннях, не позбавлених значення [Strawson, 1964: р. 50]. Коли два твердження, що належать до одного й того ж загального класу, відіграють однакову роль у висновку, ми вважаємо, що їхні логічні сили подібні. Якщо ж їхні логічні сили не подібні, ми розрізняємо ці твердження й кажемо про їхню відмінність за логічною формою. Як зауважує Пітер Стросон, наявність однакової форми речень не завжди є підставою приписувати їм одні й ті ж логічні сили. Але наявність логічної форми речення ще не означає, що його логічна сила обмежена лише одним типом можливих висновків. В іншому разі ми могли би раз-назавжди згрупувати усі твердження в стабільні класи, переходи між якими увиразнювали би типи логічних помилок у висновуваннях. Сказати, що твердження має певну форму, означає не більше й не менше, ніж вказати на те, що в певному загальному класі значущих висновувань воно відіграє контекстуальну роль. Висловлювання на кшталт «Петро (є) моторніший за Андрія» повідомляє про себе, що (а) в його основі лежить суб'єктно-предикатна кон'юнкція термів, і (b) його логічна сила забезпечується специфікою реляційного типу судження. Важливо підкреслити, що між логічною формою й логічними силами речень немає стосунку каузальної залежності: речення мають логічні сили *не* внаслідок наявності в них способу пов'язання елементів судження, а тільки тому, що цей спосіб вже є комплексним розмаїттям їхніх значеннєвих функцій.

Селарс, проте, ототожнює широке поняття «логічного» з не менш широким за обсягом значенням терміна «епістемічне». Конституенти логічної сили є, на його погляд, одразу компонентами епістемічної сили, такої як, наприклад, сила переконання в тому, «що *p*». Логічна форма задає для окремого судження родовий характер його епістемічної, отже й логічної сили. Зважаючи на необхідність диференціації родового й конкретного, ми доходимо висновку, що окреме переконання є в цьому сенсі специфічним модусом чинності родової сили. Як наслідок, концептуалізація

сприйняття за допомогою загальних понять передбачає наявність в окремих ментальних актів таких змістів, які мають атрибутивний, себто емпіричний аспект. Для того, щоби думки були змістовними, а висловлювання, що їх артикулюють, були декриптивно коректними, епістемічні сили цих речень мають залежати від пропозиційних емпіричних змістів. Натуралістична семантика (так званий семантичний голізм), яку Селарс послідовно обстоює, бере на себе повноваження реалізації цього принципу. Канта, поряд з Пірсом, він називає одним зі своїх визначних попередників, позаяк у «Критиці чистого розуму» подано цілісну систему класифікації епістемічних сил, якими є кантівські чисті апіорні поняття. Оскільки ж логічні сили є комплексними моделями пов'язування суб'єкта і предиката в судженні, то Селарс ототожнює з ними категорії розсуду як епістемічні функції логічного синтаксису досвіду.

(6) Language entry transitions: переходи вхідних елементів мови

Термін тісно пов'язаний з поняттям «концептуальна реакція». У здійсненні референції до екстралінгвістичних об'єктів Селарс виокремлює три типи трансформацій семантичних правил, за допомогою яких лінгвістичні вирази детермінують свої значення: (а) переходи вхідних елементів мови; (b) інтралінгвістичні кроки; (c) переходи вихідних елементів мови. Переходи вхідних елементів мови позначають способи концептуальних реакцій суб'єкта на перцептивні й інтроспективні об'єкти чи події. Поняття інтралінгвістичних кроків пояснює диспозиції, які характеризують суб'єктивну мовленнєву поведінку як здатність дотримуватися мовних правил переходу, тобто правил висновування, якими зумовлені демонстративні фрази (фрази споглядання). Внутрішньомовні кроки є виконанням синтаксичних вимог, згідно з якими ми продовжуємо попередню думку у вигляді не тільки висновувань, а й, приміром, натяків, конотацій або припущень, які впливають з думки. Нарешті, роль вихідних переходів мови показує актуальність реакції на певні лінгвістичні епізоди (мовленнєві акти та їхні змісти). Якщо укладати справу шляхом залучення прикладу з гравцем у шахи, то ситуація гравця, що грає у *мовний аналог* шахів, показує нам, що його позиція в обох різновидах ігор проектує переходи від синтаксичних і семантичних правил до виконання конкретних дій у шаховій (і «шаховій») партії. До прикладу, слово «тура» містить імплікацію «шахова фігура, що ходить так і так, але не може ходити так». Тоді гравець, який ходить туєю, має на увазі, що «у цій партії хід моєї фігури *a* спрямовано проти фігури *b*». Отож дотримання правил умовиводу й відповідних їм семантичних переходів можна унаочнити через упровадження формули переходу «Деякі дерева (e) молоді» → «Ці яблуні (e) молоді».

Перелік цих функцій не є вичерпним, і Селарсовій філософії мови властиве постійне уточнення цієї класифікації. Свої міркування він деталізує в статті «Деякі міркування про мовні ігри» (1954), зокрема в §§ 21-23, в яких обстоює тезу про те, що кроки є переходами, де як стимул, так і реакція на нього є діями в певній мові. Селарс вирізняє дві категорії переходів – ті, що позначають вхід, і ті, що позначають вихід. Він пише: «Переходи вхідних елементів мови, які ми конкретно маємо на увазі (речення спостереження) є такими, що задовольняють додаткову вимогу, що про S (стимул) можна сказати як про R (реакцію), яку мають на увазі» [Sellars, 1963: р. 329]. Приклад, яким послуговується Селарс, демонструє, що сітківка ока сприймає світло, яке надходить від помаранчевого олівця, і це дає особі змогу сказати «Цей олівець є помаранчевий». Це твердження містить можливість переходу до наступно-

го речення «Цей олівець має колір між червоним і жовтим». Таким чином, перехід вхідних елементів мови закріплено в лінгвістичній поведінці, яку годі уявити як цілком інтроспективну, адже за таких умов предикатам судження бракуватиме референційного компоненту. Натомість переходи вихідних елементів мови позначають невербальну реакцію мовця, якою супроводжується зміна ролі особи в позамовній ситуації. Особа, звертаючись до себе «Я маю підняти руку», піднімає свою руку й тим реагує на вимогу правил мови проілюструвати слово «рука». Так само як особа, стверджуючи наявність у своєму полі зору олівця, виконує вимогу світу ідентифікувати своє місце в ньому, залучаючи низку визначених дескрипцій.

Показово, що обидва типи переходів є набутими в процесі мовної практики. Як одне, так і інше показують місце мовця в мовній грі й водночас окреслюють особливості трансформації мовних контекстів, яким відповідають контексти здійснення судження. Селарс каже про те, що переходи вхідних елементів мови ми «маємо на увазі», отже що вони існують лише концептуально та становлять когнітивний аспект трансформацій семантичних правил. Більшої зрозумілості цьому відношенню додає те уточнення, що переходи вхідних елементів мови ми можемо уподібнити з мовою фактів, переходи вихідних елементів – з метамовою (слово «тура», що увійшло в систему речень шахової мови, означає «ходить так і так»), натомість внутрішньомовні кроки символізують собою рівень об'єктної мови («це є тура»).

Резюмуючи, додамо, що зміна елементів демонструє взаємну узгодженість ментальної й лінгвістичної активностей пізнавця, що знаходить вияв у необхідності дотримання обох класів правил для переходу від однієї думки до наступної. Стосунк між трьома зазначеними функціями трансформації семантичних правил є насправді ширшим відношенням між світом і мовою, опановуючи яку суб'єкт вивчає світ. Отже, здійснюючи перехід у мові, ми концептуально реагує на світ, який ми завжди *маємо на увазі*.

(7) Ought-to-be rules: регулятивні правила

Кантову трансцендентальну філософію Селарс називає критикою, що рухається манівцями, бо їй бракує кількох вагомих прозрінь. По-перше, теорія значення, викладена Кантом, потребує метатеоретичної побудови у вигляді трансцендентальної лінгвістики, тобто доктрини про те, що значущість категорій не ізольована від форм лінгвістичної поведінки, підпорядкованої правилам. Ці правила Селарс називає регулятивними, зважаючи на їхню роль в обґрунтуванні істинності понять епістемології. Так, регулятив для мовця, що спілкується українською, полягатиме в імплікації реакції на світло за допомогою вимовлення слова «світло», тоді як англофоном та ж вимога буде виконана шляхом вимовлення ним слова *light*. Ці орієнтири мовленнєвої поведінки, передбачені лінгвістичними нормами, упорядковують дотримання нами певних смислових конфігурацій, легітимних, щоправда, лише в даній спільноті мовців (наприклад, таких, які в спілкуванні осмислено вживають слово «світло», а не *light*). У рамках Селарсової двохаспектної концепції мова є універсальною основою й водночас критерієм пізнавальної діяльності. Те, що можливо виразити словами, можливо пізнати. Або, якщо переформулювати відомий вислів Канта, висловлювання без думок порожні, речення без змісту сліпі. Мова як водночас метатеорія і практика концептуалізації передбачає принцип, згідно з яким обсяг епістемічних категорій є ширшим за логічні, адже мовні категорії є метапоняттями, щоправда не в сенсі підпорядкування емпіричних мов певному унітарному лінгвіс-

тичному фундаментові, який генерує значення ще до досвіду, а в розумінні нормативної спорідненості між історичними мовними практиками. Теорію узгодженого функціонування логічного синтаксису й когнітивної семантики він об'єднує в терміні «трансцендентальна лінгвістика», характеризуючи її як епістемологію, де нормативна система репрезентує способи свого вираження в актах емпіричних суджень. Нормативність, протиставлена природі, і значущість, відрізнена від фактичності, є різними варіаціями опису того, як уможливлені висловлювання про світ. Проте, позаяк Кантова трансцендентальна психологія «йде манівцями» до з'ясування підстав істинності емпіричних суджень, її слід доповнити об'єктивно-значущою системою лінгвістики, сутність якої саме й полягає в апелюванні до єдності нормативних правил у мові й засад істинності судження в чистому мисленні формальної логіки. У цій системі співвідношень регулятивні правила необхідно сполучають контекст епістемічної певності з універсальними вимогами об'єктивності.

Показово, що регулятивні правила Селарс зіставляє з правилами дії (ought-to-do's). Якщо звіти спостереження належать до царини регулятивних норм, то, скажімо, адресований водієві наказ поліціанта зупинити автомобіль є застосуванням правил дії. Регулятиви вказують на належний стан суб'єкта (тому Селарс ще називає їх «правилами критики»), що можна записати у вигляді постулату «X перебуває в стані S щоразу як має місце таке й таке». Для виконання цієї вимоги суб'єкт повинен мати поняття, необхідні для розпізнавання належного й актуального станів справ, а також поняття, що розкривають зміст терміна «перебувати». Утім, припис про володіння цим концептуальним ресурсом стосується виключно людського суб'єкта, натомість коли йдеться про регулятиви для предметів (годинник зі стрілкою на позначці 12 має дзвеніти), інстанція володіння залишається порожньою.

Значущість обох типів правил зумовлена тим, що самі вони належать єдиному логічному просторові підстав, в якому правила одного типу можуть бути трансформовані в правила іншого типу на основі спільного знаменника – здатності суб'єкта дотримуватися *правильної* поведінки в межах спільноти мовців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- DeVries (2005): DeVries, W. Wilfrid Sellars. *Acumen*, 2005, 338 p.
- McDowell (2009): McDowell, J. *Having the World in View. Essays on Kant, Hegel and Sellars*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2009, 285 p.
- Sellars (1963): Sellars, W. «Some Reflections on Language Games». In: *Sellars, W. Science, Perception and Reality*. Ridgeview: Atascadero, 1963, P. 321–358.
- Sellars (1968): Sellars, W. *Science and Metaphysics. Variations on Kantian Themes*. London: Routledge & Kegan Paul; New York: Humanities Press, 1968, 246 p.
- Sellars (1973): Sellars, W. «Autobiographical Reflections» In: *Archives of Scientific Philosophy*, Special Collections Department, University of Pittsburgh: Wilfrid S. Sellars Papers, ASP. 1991.01, Box 17, Folder 38, URL = <<http://digital.library.pitt.edu/u/ulsmanuscripts/pdf/31735060477803.pdf>>.
- Sellars (2002): Sellars, W. *Kant's Transcendental Metaphysics. Cassirer Lecture Notes and Other Essays*, ed. by J. Sicha. Ridgeview: Atascadero, 2002, 494 p.
- Strawson (1964): Strawson, P.F. *Introduction to Logical Theory*. London: Methuen, 1964, 266 p.

Стаття одержана редакцією / Received 18.04.2015

Vyacheslav Tsyba

Sellars' Epistemological Lexicon

The article contextualizes the usage of the main concepts of Sellars' philosophy. Their attitude to Kant's philosophy of subjectivity is determined here. The author argues that difficulties in translation of the concepts are stipulated by two conditions: (1) by the complexities of Sellars' epistemological position which tries to combine naturalism and conceptualism, and (2) by his intention to improve Kant's transcendental tenet with applying the linguistic interpretation to its design.

Vyacheslav Tsyba, PhD Phil. (Kyiv-Mohyla Academy); Lecturer, Department of History and Law Sciences at Nizhyn Gogol State University (Ukraine)

В'ячеслав Циба, доктор філософії, викладач історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин, Україна)

Вячеслав Циба, доктор философии, преподаватель историко-юридического факультета Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя (Нежин, Украина)
